

УДК 316.77

Бойко Н.Л. °

Інститут соціології НАНУ, кандидат соціологічних наук, в.о.провідного наукового співробітника

ДИГІТАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОДУКТИВНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглядається впливу ІКТ на продуктивність міжнародної діяльності. Досліджується рівень дигітальної грамотності населення як складова низки чинників, які формують загальний рівень дигіталізації українського суспільства. Аналіз здійснюється за показниками рівня комп'ютерної грамотності населення, рівня розповсюдження Інтернету та мобільного зв'язку в Україні на основі матеріалів соціологічного моніторингу Інституту соціології НАНУ.

Ключові слова: дигіталізація, ІКТ, комп'ютерна грамотність, Інтернет, мобільний зв'язок.

Рассматривается влияния ИКТ на производительность международной деятельности. Исследуется уровень дигитальной грамотности населения как составляющая ряда факторов, которые формируют общий уровень дигитализации украинского общества. Анализ осуществляется по показателям уровня компьютерной грамотности населения, уровня распространения Интернета и мобильной связи в Украине на основе материалов социологического мониторинга Института социологии НАНУ.

Ключевые слова: дигитализация, ИКТ, компьютерная грамотность, Интернет, мобильная связь.

The influence of ICT on the performance of international activities is considered. The level of digital literacy of the population as a component of a number of factors that form the general level of digitalization of Ukrainian society is investigated. The analysis is carried out according to indicators of the level of computer literacy of the population, the level of Internet and mobile communication in Ukraine on the basis of sociological monitoring materials of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Key words: digitalization, ICT, computer literacy, Internet, mobile communication.

Актуальність теми. Дигіталізація суспільства це можливість побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, з тим щоб дати окремим особам, спільнотам і народам можливість повною мірою реалізувати свій

потенціал. Сучасна міжнародна спільнота надає дуже велике значення впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як вагомому чиннику продуктивної глобальної інтеграції та міжнародної взаємодії, здатному забезпечити ефективну міжнародну діяльність соціальним суб'єктам різного рівня.

Сучасні ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) надають можливість для різних соціальних груп, територіальних громад стати повноцінним агентом глобального міжнародного процесу. Це можливість для кожного "актора" глобального світу реалізовувати свої бізнесові, наукові, економічні, культурні, освітні інтереси і в масштабі країни, і в загальносвітовому глобальному масштабі. **Метою** даної роботи означення впливу ІКТ на продуктивність міжнародної діяльності та аналіз рівня дигіталізації українського суспільства за показниками рівня комп'ютерної грамотності населення, рівня розповсюдження Інтернету та мобільного зв'язку в Україні на основі матеріалів соціологічного моніторингу Інституту соціології НАНУ.

Основні чинники підвищення продуктивної організації міжнародної діяльності, безсумнівно, пов'язані з залученням сучасних ІКТ в процес міжнародної взаємодії та сприятимуть розвитку різних країн глобального світу. Високий рівень дигіталізації суспільства здатний забезпечити країні підвищення рівня ефективності і продуктивності міжнародної діяльності. Стати могутнім каталізатором політичного, економічного, культурного зростання, ліквідації убогості і забезпечення стійкого розвитку країни. Позитивні процеси дигіталізації суспільства сприятимуть підвищенню стійкості структур виробництва і споживання та подоланню традиційних бар'єрів - територіальних, освітніх, фінансових, мовних, які гальмують ефективність міжнародної діяльності країни. Вони здатні забезпечити сприятливе середовище залучення прямих іноземних інвестицій, передачі технологій і міжнародної співпраці, а також повномасштабної та ефективної участі країн, що розвиваються, в ухваленні рішень на світовому рівні. А також сприятимуть популяризації та сумісному використанню інформації для заохочення інноваційної діяльності і творчості; розвиток та збереження місцевого контенту (освітнього, наукового, культурного і розважального - на різних мовах і в різних форматах), що відповідає національним або регіональним потребам, сприяючи соціально-економічному розвитку, збереженню культурної спадщини і стимулюючи участь всіх зацікавлених «акторів» глобального світу тощо.

Сучасне середовище Інтернет мережі сприятливе для організації та продуктивного розвитку міжнародної діяльності. Інтернет – це місце, де можна стартувати з відносно невеликим початковим капіталом. Це процес, що вимагає малого штату фахівців, але при цьому може реалізовуватись по всій країні, масштабуючись на інші країни, на загальносвітовий рівень.

Інтернет допомагає інтегруватись в світову освітню, культурну, наукову спільноту. Використання сучасних ІКТ розширює шляхи входження шкіл, інститутів, університетів, музеїв, бібліотек, інших установ науки, культури і мистецтва у світовий ринок обміну досягненнями і новаціями; стимулює партнерство у науковій сфері, забезпечуючи широкий доступ і ефективне

використання експертних знань, необхідних для розвитку економіки і громадянського суспільства, удосконалення системи державного управління тощо.

Дигітальна грамотність сьогодні стає стандартом повсякденного життя людей в цілому в усьому світі, і в Україні зокрема. Результати більш ніж десятирічного моніторингового дослідження Інституту соціології НАНУ з питань процесів дигіталізації в Україні, що проводяться нами, починаючи з 2002 р., демонструють стабільно-позитивну динаміку розвитку ІКТ в Україні.

Аналіз *рівня комп'ютерної грамотності* дорослого населення України у 2016 році засвідчує, що 75,4% українських громадян вміють користуватися комп'ютером. При цьому майже третина респондентів (32,5%) зазначають, що "постійно використовують в роботі" комп'ютер. Розглядаючи *поселенські характеристики* респондентів, які володіють комп'ютером, слід зазначити, що кількість тих українців, які "вміють працювати на комп'ютері, іноді користуюсь" приблизно однакова в усіх поселенських групах - "Київ" (35%), "Велике місто" (49,9%), "Невелике місто" (39,4%), "Село" (42,5%). По всій країні зростає кількість користувачів, які "постійно використовують в роботі" - "Київ" (52,9%), "Велике місто" (29,4%), "Невелике місто" (36%), "Село" (26%). Проте слід зазначити, що більшість громадян, які зазначили що "не вміють і ніколи не користуюсь" комп'ютером мешкають в сільській місцевості (31,1%), найменше таких у столиці (12,1%).

Навички користування комп'ютером залежать від *освітніх показників* респондентів, а також від *вікових характеристик*. Проте, слід наголосити що кількість українців, які "вміють працювати на комп'ютері, іноді користуюсь" та "постійно використовують в роботі" сьогодні досить висока в усіх освітніх та вікових групах. Так, на своє вміння користуватися комп'ютером вказують: 38,3% українців з неповною та повною вищою освітою (53,2% постійно використовують комп'ютер в своїй роботі); 49,4% українців з середньою спеціальною освітою (19,8% постійно використовують комп'ютер); 35,6% респондентів з початковою, неповною середньою освітою (19,5% постійно використовують комп'ютер). За віковими ознаками – "вміють працювати на комп'ютері, іноді користуюсь" 19% у віці понад 65 років; 36,1% у віці 56-65 років; близько 50% у віці від 26 до 55 років та 40,2% у віці від 18 до 25 років. Найбільший відсоток українців, які "постійно використовують в роботі" комп'ютер серед молоді у віці до 25 років (56,8%).

Показник рівня комп'ютерної грамотності практично не має *регіональних* відмінностей. Близько 70% респондентів по всіх регіонах країни означили своє вміння володіти комп'ютером. Хоча слід зауважити, що західний регіон виявив найбільшу кількість респондентів, які вказали, що "не вмію і ніколи не користуюсь" комп'ютером – 28,6%. У центральному регіоні – 24,7%, у східному регіоні – 23,3%, у південному – 20,2%.

На свої плани щодо придбання комп'ютеру найближчим часом вказують лише близько 5% респондентів. При цьому менше чверті українців (23%) зазначають, що вони не мають такої потреби. Решта респондентів або вже має комп'ютер (54,4%), або не має можливості його придбати (14 %). Зауважимо, що найбільша кількість респондентів які вказали, що не мають

можливості придбати комп'ютер проживають в сільській місцевості (18,8%). Разом з тим, саме в цій групі і найбільша кількість тих респондентів, які планують придбати комп'ютер найближчим часом (6%). Вже мають комп'ютер – 65,9% мешканців Києва, 62,5% жителів великих міст, 54,8% мешканців невеликих містечок та 44,7% мешканців сільської місцевості.

Дигітальна грамотність пов'язана й з користуванням мобільним зв'язком. Результати дослідження засвідчують, що переважна більшість дорослого населення України (87,6%) користаються мобільними телефонами. Причому слід зазначити, що кількість користувачів мобільними телефонами є досить високою в усіх поселенських групах - “Київ” (86,5%), “Велике місто” (92,3%), “Невелике місто”(88,9%), “Село”(83,2%). Разом з тим, найбільша кількість тих респондентів, які планують стати абонентом мобільного зв'язку найближчим часом (4,1%) та тих респондентів, які вказують, що не мають такої можливості (3,9%) проживають в сільській місцевості.

Таким чином, можна зазначити, що сучасні українці демонструють досить високий рівень володіння комп'ютером та користування мобільним зв'язком.

Моніторинг ситуації щодо користування Інтернетом в українському суспільстві демонструє невпинне й динамічне зростання кількості українських користувачів всесвітньої мережі та неухильне зменшення групи тих респондентів, які зазначають, що “не мають потреби і ніколи не користуються” Інтернетом (рис. 1).

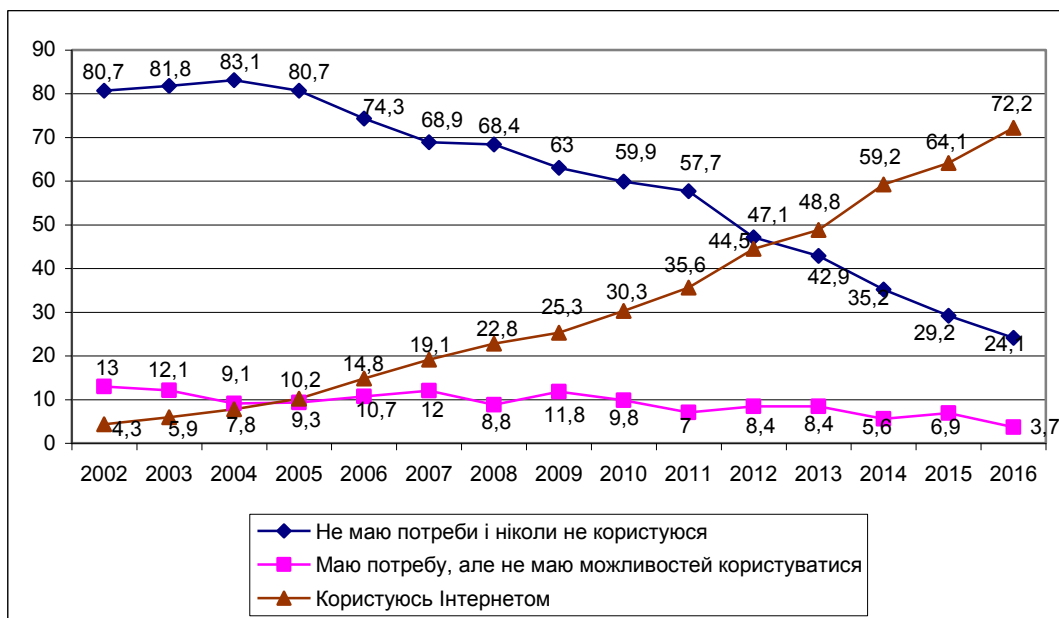

Рисунок 1 - Динаміка розподілу відповідей на запитання: “Чи користуєтесь Ви Інтернетом?” (%)

За результатами дослідження 2016 р. користувачами всесвітньої мережі визнали себе близько 72,2% респондентів. Революційними для “інтернетизації” країни, коли відбулися вагомні кількісні та якісні зрушення цих

процесів, стали 2006 та 2013 роки Група українських користувачів стала стрімко зростати починаючи з 2006 року. Тоді ж почали відбуватися певні зрушення в суспільній свідомості українців щодо сприйняття Інтернету як необхідної умови їх якісного існування та функціонування в сучасному світі [див.детальніше 1]. Про позитивні зрушення інформатизаційної свідомості українців наочно свідчить і поступове та динамічне зменшення кількості українців які зазначають, що “не мають потреби і ніколи не користуються” Інтернетом. У 2013 році ця група перестала бути найбільш чисельною серед українців. За результатами опитування 2013 р., цю групу складали переважно особи літнього віку (середній вік респондентів цієї групи – близько 57 років), особи, які мешкають у селі (62,6%) та особи, які мають початкову або неповну середню освіту (75,8%). Сьогодні ці показники значно скоротилися, проте означені групи населення і зараз продовжують залишатись найбільш вразливими верствами населення, акумулюючи дигітальну нерівність в країні. Так, у 2016 році *мешканці сільської місцевості* продовжують залишатися найбільш чисельною групою серед тих респондентів, які відзначають, що “не мають потреби і ніколи не користуються” Інтернетом. Хоча, зауважимо, що порівняно з 2013 роком кількість таких респондентів у 2016 році зменшилась більш ніж вдвічі до 30,4% (серед киян – 11,4%, серед мешканців великих міст – 20,3%, серед мешканців невеликих міст – 24%). Подібне співвідношення зберігається і для респондентів за *освітніми* та *віковими* характеристиками. У 2016 році вказали, що “не мають потреби і ніколи не користуються” Інтернетом 8,8% українців з неповною та повною вищою освітою; 29,4% українців з середньою спеціальною освітою; 43,7% респондентів з початковою, неповною середньою освітою. За віковими ознаками – “не мають потреби і ніколи не користуються” Інтернетом 78,4% у віці понад 65 років; 45,7% у віці 56-65 років; близько 17% у віці 46-55 років; 8,3% у віці від 36 до 45 років; 5% у віці 26-35 років та 1,3% у віці від 18 до 25 років. Проте, слід наголосити, що кількість українців які не визнають Інтернет як вагомий технічний інструмент сучасного цивільного буття неухильно зменшується в усіх вікових групах. Причому ці тенденції значно посилились протягом останніх двох-трьох років.

За результатами моніторингу сьогодні активно користуються Інтернетом як молодь, так і особи середнього віку, зростає і група літніх українців, що долучаються до переваг всесвітньої мережі (рис. 2).

Аналіз характеристик Інтернет користування за *типом поселення* засвідчує, що великі міста вже давно перестали бути єдиними осередками користувачів Інтернету в Україні. Дослідження фіксує впевнене зростання кількості користувачів Інтернету і в маленьких містах, і у сільській місцевості. Впродовж останніх років “Невелике місто” та “Село” продовжують активно нарощувати кількість користувачів Інтернету. Водночас ріст кількості користувачів мережі в мегаполісі та у великих містах України демонструє певне уповільнення цього процесу. Максимальне зростання кількості користувачів Інтернету порівняно з попереднім роком у Києві було зафіксовано 2005 року, а у великих містах – 2012 року. Для мешканців сільської місцевості такий якісний стрибок збільшення користувачів було

зафіксовано у 2014 році, коли більше 45% мешканців села стали кількості користувачами мережі, значно (на 19%) перевищивши показник попереднього року (26,9% у 2013 році). У 2016 році “Село” продовжує демонструвати найбільш потужне нарощування кількості Інтернет користувачів порівняно з іншими типами поселення.

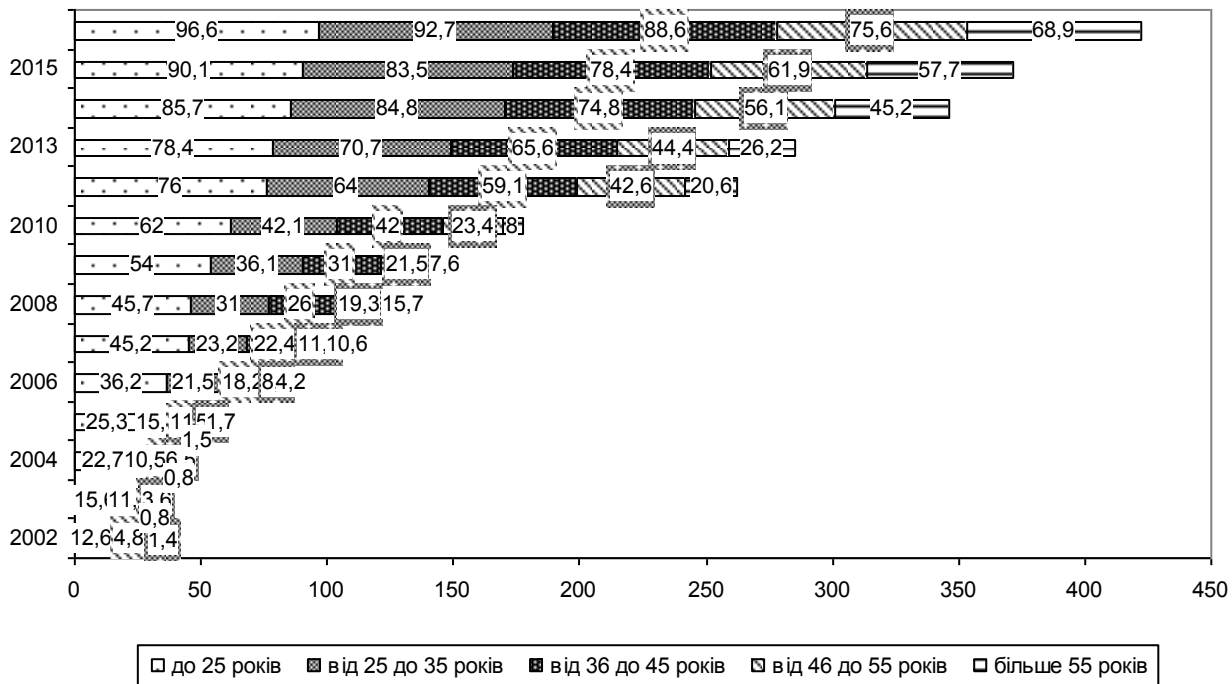

Рисунок 2 - Користувачі Інтернету в різних вікових групах (%)

Дослідження *регіональних особливостей* долучення громадян України до *всесвітньої мережі Інтернет* засвідчує неухильне зростання кількості користувачів у всіх регіонах. Найменша кількість користувачів мережі Інтернет сьогодні фіксується у західному регіоні. Проте слід зазначити, що саме цей регіон здійснив найбільший стрибок в нарощуванні Інтернет користування протягом останнього року, збільшивши кількість користувачів в регіоні з 56,1% у 2015 році до 69% у 2016 році.

Підвищення рівня дигітальної грамотності щільно пов'язане з показниками *інтенсивності користування засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)* порівняно з іншими послугами зв'язку (табл. 1).

Розглядаючи поселенські відмінності, слід зауважити, що інтенсивність користування мобільним телефоном порівняно зі звичайним (стаціонарним) телефоном в селі значно перевищує співвідношення цих показників в інших поселенських групах – 85,2% та 33,5% відповідно. У мегаполісі, наприклад, зазначають, що користуються мобільним телефоном 94,4% і звичайним телефоном 61,6% респондентів. Така ситуація демонструє перспективну можливість (за певних обставин – цінових, технічних тощо) долучення сільських мешканців до ІКТ за допомогою сучасних мобільних пристроїв.

Таблиця 1 - Динаміка розподілу відповідей на запитання: “ Якими послугами зв’язку Ви користувалися за останні 30 днів?”(%)

Варіанти:	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2012	2014
Отримував газети	50,8	56,4	44,7	51,0	42,8	32,4	32,4	24,8
Отримував журнали	6,6	10,1	6,1	8,4	8,1	6,3	5,8	4,3
Пересилав чи отримував гроші	5,0	8,2	6,1	7,3	6,4	4,9	6,0	5,8
Пересилав чи отримував посилки і бандеролі	2,5	2,7	2,9	2,9	4,1	3,2	4,7	3,4
Пересилав чи отримував листи і листівки	25,1	18,8	17,5	13,3	10,5	6,0	5,4	2,2
Пересилав чи отримував телеграми	4,1	3,6	2,4	1,3	1,5	0,7	0,4	0,6
Телефоном звичайним	64,3	69,1	65,0	64,0	60,3	58,6	51,1	34,2

Переважає кількість українських користувачів зазначають, що користуються Інтернетом щодня або декілька разів на тиждень. Така інтенсивність користування мережею дозволяє збільшувати якість всебічного використання Інтернету, використовуючи його можливості у різні сфери діяльності як держави, влади, суспільства, так і буденному життю пересічних користувачів (рис. 3).

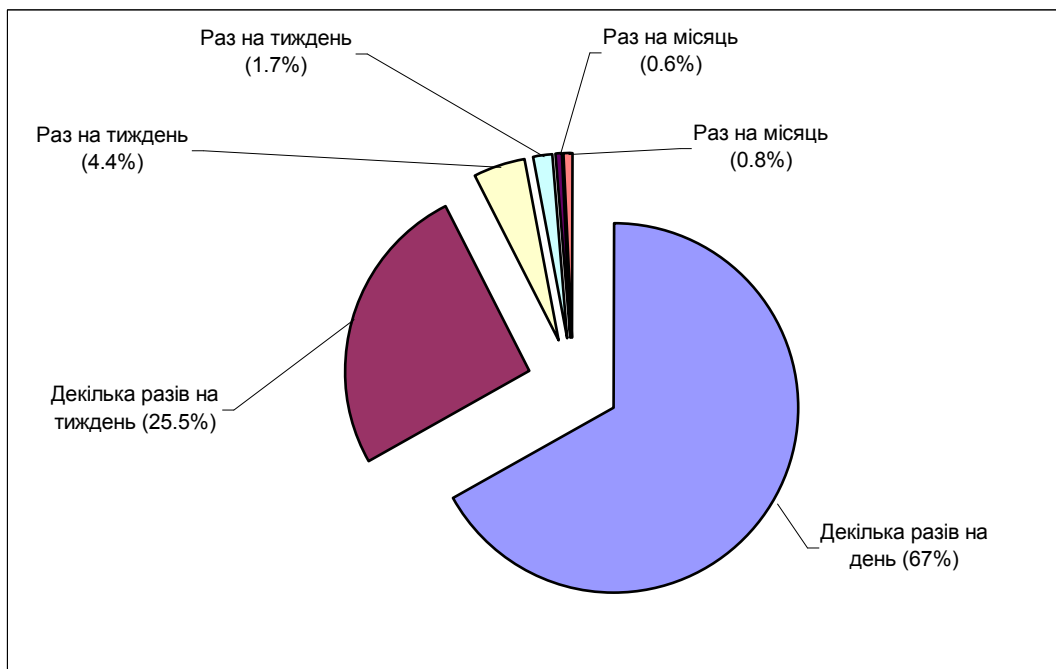

Рисунок 3 - Розподіл відповідей на запитання: “Як часто Ви користуєтесь Інтернетом?” серед користувачів (2016, %)

Наголосимо, що така інтенсивність користування Інтернетом є переважною для користувачів усіх соціально-демографічних груп (тип поселення, регіон, вік, освіта) – мережа використовується переважно “декілька разів на день”.

Набуває сталого виміру і характеристика переважних місць використання Інтернету в Україні – це абсолютний пріоритет домашнього використання мережі (більше 90% українських користувачів Інтернету), який притаманний усім соціально-демографічним групам населення України.

ІКТ продовжують збагачуватись новими технічними пристроями. Поява та ріст популярності в суспільстві планшетів, смартфонів, айфонів тощо розширює можливості використання мережі Інтернет, виводячи їх на якісно новий рівень користування. Сьогодні з'являється можливість користування Інтернетом у будь-якому місці з мобільних пристроїв і українці все активніше починають її використовувати. У 2016 році більше чверті користувачів (27,1%) зазначили, що користуються Інтернетом з “мобільного пристрою (мобільний телефон, смартфон, планшет тощо)”.

Означені тенденції дигіталізації дають змогу користувачеві більш якісно, регулярно та пролонговано користуватися можливостями Інтернет-мережі, враховуючи його потреби та інтереси, і мінімізують обмеження та перепони, які виникають, наприклад, при користуванні Інтернетом на робочому місці або в Інтернет кафе – обмеження часу користування, заборони керівництва, обмеження доступу до певних Інтернет-ресурсів, брак коштів тощо.

Висновки. Рівень дигіталізації виступає одним з провідних чинників суспільного розвитку – стратегічним показником потенціалу держави, інструментом активізації міжнародної діяльності країн. Україна демонструє досить високі показники дигітальної грамотності населення. Проте подальший розвиток процесів дигіталізації має акумулювати забезпечення доступу до мережі якомога більшої кількості громадян, у тому числі і найбільш вразливих верст населення. Це, перш за все, мешканців сільської місцевості; особи літнього віку; особи, які мають початкову або неповну середню освіту і зараз продовжують залишатись найбільш вразливими верствами населення, акумулюючи дигітальну нерівність в країні. Продуктивна дигітальна стратегія розвитку країни дозволить посісти Україні достойне місце на арені міжнародних відносин та покращити її міжнародну діяльність. Зростання дигітальної грамотності дозволить урізноманітнити можливості міжнародних контактів, взаємодії та співпраці та сприятиме підвищенню ефективності міжнародної діяльності країни в цілому, її ефективної інтеграції в глобальний світовий простір.

Список використаних джерел:

1. Бойко Н.Л. Дигітальна нерівність у сучасних українських реаліях / Н.Л. Бойко // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2 (16) – К.: Інститут соціології НАН України, 2016. – с.137-149.

Отримано 02.02.2017